

Streszczenie pracy doktorskiej

Alicja Maślak-Maciejewska, *Z dziejów judaizmu w XIX-wiecznym Krakowie – tożsamość, poglądy religijne i instytucje środowiska Żydów postępowych*

promotor: dr hab. Michał T. Galas; promotorka pomocnicza: dr Rachel Manekin

Środowisko Żydów postępowych, zwanych w literaturze przedmiotu także reformowanymi i liberalnymi, istniało w Krakowie od lat 40. XIX w., a kres jego funkcjonowaniu położyła II wojna światowa. Krakowscy Żydzi postępowi, podobnie jak postępowcy z innych miast, zorganizowani byli w stowarzyszeniu i posiadali własną synagogę – Tempel. Celem pracy jest opisanie tego środowiska na trzech głównych płaszczyznach – instytucjonalnej, religijnej oraz związanej z autoidentyfikacją społeczną, religijną i narodową. Chronologicznie praca obejmuje okres od czasu powstania stowarzyszenia postępowego do końca XIX w.

Ramy dla działalności Żydów postępowych zapewniało powołane przez nich w 1843 stowarzyszenie. W pracy przeanalizowano poszczególne aspekty jego funkcjonowania, takie jak finanse, struktura, władze, jego kolejne statuty (1843, 1864, 1895), a także jego skład osobowy i liczebność (rozdz. II). Opisano także inne organizacje, głównie dobroczynne i kulturalne, które miały związki instytucjonalne ze stowarzyszeniem postępowym, były przez nie wspierane i jednocześnie pokazują obszary jego oddziaływania w Krakowie i poza nim (rozdz. VIII).

Jednym z głównych celów działalności stowarzyszenia było utrzymywanie własnego domu modlitwy, a od 1862 r. synagogi, w których odprawiane były nabożeństwa spełniające potrzeby religijne jego członków (rozdz. III). Mimo przywiązania do tradycji, postępowcy pragnęli brać udział w nabożeństwach o zmodernizowanej formie, w których szczególny nacisk kładziono na decorum i których punkt centralny stanowiło kazanie, wygłaszane początkowo w języku niemieckim, a od końca lat 60. XIX w. w języku polskim przez kaznodzieję łączącego wykształcenie religijne (zdobyte w nowoczesnym seminarium rabinicznym) ze świeckim, przeważnie uniwersyteckim. W pracy przeanalizowano rolę jaką odgrywali kaznodzieje w środowisku postępowym i oczekiwania jakie żywiono względem ich postugi (rozdz. IV) oraz opisano działalność kolejnych krakowskich kaznodziejów: I. Miesesa, G. Kranza, S. Dankowicza, M. Duschaka oraz S. Landaua ze szczególnym uwzględnieniem ich wykształcenia, poglądów religijnych oraz sieci kontaktów, jakie posiadali z innymi liderami religijnymi (rozdz. V).

Krakowskie środowisko postępowe rozwijało się na przecięciu i pod wpływem idei napływających z kilku ośrodków i synkretycznie je łączyło. Z Wrocławia i tamtejszego Żydowskiego Seminarium Teologicznego docierały do Krakowa idee tzw. judaizmu historyczno-pozytywnego, z Wiednia i Pragi tzw. ryt wiedeński, a z innych synagog postępowych z ziem polskich, szczególnie warszawskiej, płynęły do Krakowa idee patriotyzmu polskiego. Pod względem poglądów religijnych krakowscy postępowcy utożsamiali się z ideami tzw. umiarkowanej reformy i odrzucali niemieckie propozycje reformy judaizmu. Pod względem autoidentyfikacji narodowej czuli się przede wszystkim Żydami i pielęgnowali tę tożsamość, jednocześnie jednak zachowywali lojalizm względem monarchii habsburskiej (włączenie do nabożeństwa modlitwy w intencji cesarza) i manifestowali swój polski patriotyzm, np. poprzez organizację hucznych manifestacji patriotycznych w polskie rocznice narodowe (rozdz. VII).

Niniejsza praca uzupełnia lukę w badaniach nad dziejami judaizmu w Krakowie (środowisko postępowe nie doczekało się monografii, a dotychczasowe opracowania koncentrowały się na okresie do 1874 r.), nad historią Żydów w tym mieście, a także nad historią judaizmu postępowego na ziemiach polskich.